

Olga Schelkunova, Tetiana Monastyreva. Improving individual achievement of primary school children in training through activation of cognitive activity.

The article deals with the problem of individual achievements in teaching younger students. Invited to consider the model of individual achievements of younger students in learning through cognitive activity, which includes the following elements: stakeholders (teacher and junior high school student); components of cognitive activity (cognitive, motivational and emotional, behavioral, reflective); individual achievement of younger students (having the knowledge and understanding of nature, society, man, technology; generalized ways of working; skills in teaching cognitive and practical activities; communication and information skills; knowledge about the basics of a healthy and safe lifestyle); levels of cognitive activity (high, medium, low); result - increase individual achievements younger students.

Key words: modeling, learning, cognitive activity, junior high school student, individual achievement, student.

УДК 371.01.3

О. О. Нікітіна

**З ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ПРОБЛЕМИ МОТИВАЦІЇ
НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
(70-80-ті роки ХХ ст.)**

У статті розглянуто розвиток проблеми формування навчальної мотивації в учнів початкової школи в другій половині ХХ ст. Розкрито роль мотиваційного компонента в структурі навчальної діяльності молодших школярів. Особливу увагу приділено проблемі формування пізнавального інтересу та його значення для формування позитивного ставлення до навчання в учнів початкової школи.

Ключові слова: мотивація, навчання, навчальна діяльність, інтерес, пізнавальний інтерес, мотиваційний компонент, активність, самостійність, молодший школяр.

Постановка проблеми. В молодшому шкільному віці навчальна діяльність є головною й провідною серед інших її видів. Це діяльність учня, спрямована на засвоєння знань, які забезпечують його розумовий розвиток. Провідне місце в структурі особистості займає мотивація, яка приводить в дію рушійні сили поведінки й діяльності людини, а її формування є одним із завдань виховання особистості молодшого школяра.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний аспект проблеми мотивації розкрито в працях О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, Б. Ананьєва, Г. Костюка та ін. Формуванню мотивації навчання в учнів молодшого шкільного віку присвячено праці дослідників А. Маркової, Г. Щукіної, В. Ільїна, В. Самохвалової, М. Волокітіної, В. Онищука, А. Алексюка, О. Савченко та ін. Пізнавальний інтерес як внутрішній мотив, який спонукає учня до навчально-пізнавальної діяльності розглядають дослідники Л. Божович, Н. Морозова, В. Липник, Ф. Савіна, Н. Бібик та ін.

Мета статті полягає у дослідженні розвитку проблеми формування навчальної мотивації та ролі мотиваційного компонента в структурі навчальної діяльності молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Будь-яка діяльність представляє собою єдність змістового, операційного та мотиваційного компонентів (Б. Ананьєв, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін.), які взаємопов'язані та взаємодоповнюють один одного. Ускладнення психічного розвитку молодших школярів в процесі навчальної діяльності, на думку дослідників, було обумовлено тим, що на фоні недостатньої уваги спеціальному формуванню навчальної діяльності ще менше уваги приділялося формуванню її окремих компонентів, особливо мотиваційного, основою якого є певне емоційне ставлення дитини [14, с. 9].

В 1947 р. О. Леонтьєв представив теоретичний аспект проблеми мотивації в праці «Психологические вопросы сознательности учения». Дослідник відзначив: «...знання, які здобуваються під час навчання мають велике виховне значення. Щоб знання виховували – необхідно виховати саме ставлення до знань, в цьому полягає зміст свідомого навчання. Виховання мотивів навчання має відбуватися одночасно з розвитком дитини».

Процесуальна сторона мотивації, на думку О. Леонтьєва, має особливе значення, коли йдеться про мотивацію молодшого школяра. В навчальній діяльності прагнення долати перешкоди, випробовувати свої сили й здібності може стати стійким мотивом навчання. Від здатності й бажання школяра ставити далекі перспективні цілі та приймати цілі й завдання поставлені вчителем під час навчальної діяльності, залежить результативна сторона мотивації [9, с. 38].

У 50-х рр. ХХ ст. формування мотивації навчання розглядалося в межах наукових пошуків щодо виховання позитивного ставлення до навчання. Так, в дослідженнях В. Самохвалової (1952 р.), М. Волокітіної (1955 р.) були виділені групи молодших школярів з різним ставленням до навчання. В цьому контексті великого значення набули питання взаємодії вчителя та учнів у процесі навчання, ставлення вчителя до дитини, розумне застосування стимулювання, зокрема системи оцінок [5].

На початку 70-х років ХХ ст. виховання мотивації як цілісний процес розглядається в працях В. Ільїна (1971 р.) [6]. Дослідник виступив проти функціонального підходу до формування мотивації. Він вважав, що процес виховання мотивації повинен розглядатися цілісно, а не обмежуватися вивченням його окремих компонентів, зв'язків тощо. Формування мотивації навчання через організацію діяльності стало предметом вивчення в дослідженнях, проведених під керівництвом П. Гальперіна, В. Давидова, Н. Талізїної, Д. Ельконіна. На думку цих дослідників, відпрацювання кожного компоненту навчальної діяльності створює оптимальні умови для формування мотивації учіння.

В педагогічних працях А. Маркової, В. Онищука, Т. Шамової, Г. Щукіної та ін. проблема формування мотивації учіння розглядається як проблема активізації учіння школярів, вирішення якої ґрунтується на загально-

педагогічному підході оптимального використання всього наявного потенціалу рушійних сил навчального процесу.

Дослідниця Т. Шамова розглядає пізнавальну активність як якість особистості, що виявляється у ставленні до змісту й процесу діяльності, в прагненні до ефективного оволодіння знаннями та способами їхнього отримання, в мобілізації вольових зусиль для досягнення мети навчання. Невід'ємною умовою і показником реалізації будь-якого принципу навчання виступає активність особистості в процесі навчальної діяльності. Визначаючи рівні пізнавальної активності, дослідниця виділила рівень відтворюючої активності, який характеризується прагненням учня зрозуміти, запам'ятати та відтворити знання, оволодіти способом дії за зразком. Рівень активності характеризується прагненням учня зрозуміти сутність досліджуваного явища, встановити взаємозв'язки між явищами й процесами, оволодіти способами застосування знань в змінених умовах. Найвищий рівень – творчий, характеризується прагненням не тільки проникнути глибоко в зміст досліджуваних понять та їх взаємозв'язків, але й самому знайти новий спосіб дії [16].

Дослідник В. Онищук (1981 р.) розуміє під мотивами навчальної діяльності внутрішні імпульси, що спонукають школяра уважно ставитися до своїх навчальних обов'язків, бути старанним та охайним під час виконання завдань тощо. Мотиви учіння впливають на ставлення школярів до навчальної праці. Навчання найбільш успішно відбувається за умови позитивного ставлення до навчальної діяльності, коли учні уважні на уроках, докладають усіх зусиль, щоб гарно засвоїти знання, оволодіти навичками та вміннями. Мотивація – процес формування та закріплення у школярів позитивних мотивів навчальної діяльності, відзначає дослідник [11].

А. Маркова (1982 р.) виокремила мотиваційний компонент в структурі навчальної діяльності [10]. В наукових напрацюваннях дослідниці мотивація виступає не лише передумовою навчальної діяльності, але й її результатом, її новоутворенням. Вона зазначала, що повноцінне формування навчальної діяльності призводить до якісних змін в мотиваційній сфері, а відповідно в психічному розвитку дитини. Експериментальні данні, свідчили про те, що в дітей формуються такі новоутворення як: теоретичне мислення, нові мотиви навчання (навчально-пізнавальні, самоосвіти, тощо) [15, с. 25-27].

У процесі становлення активної позиції школяра в індивідуальній та спільній навчальній діяльності, перетворенні його в суб'єкта власної діяльності особлива роль належить проблемі формування інтересу до навчання [10]. Як необхідний компонент вирішення дидактичних проблем (вдосконалення уроку, створення навчальних посібників, виховання самостійності учнів, підвищення майстерності вчителя тощо), формування пізнавального інтересу набуло актуальності на початку 80-х років ХХ ст. Досліджуючи проблему результативності навчальної діяльності, психолог Г. Костюк розглядав пізнавальний інтерес школярів як мотив, що сприяє досягненню успіхів у здійснюваній діяльності [8, с. 369].

Дослідник В. Давидов, який розглядав пізнавальний інтерес як стимул до оволодіння теоретичними знаннями, зазначав, що початок навчання в школі дозволяє молодшому школяру зайняти нову життєву позицію та перейти до навчальної діяльності, яка надає йому багатий матеріал для задоволення власних пізнавальних інтересів. Ці інтереси виступають як психологічна передумова до виникнення в дитини потреби в оволодінні теоретичними знаннями. Потреба в навчальній діяльності спонукає молодшого школяра до засвоєння теоретичних знань, а мотиви – до засвоєння способів їхнього відтворення за допомогою навчальних дій, під час розв'язання навчальних задач [15, с. 115].

Інтерес як мотив відіграє важливу роль в навчанні. Дітям має бути цікаво навчатися. Як риса особистості, інтерес розвивається в діяльності. На уроці важливим джерелом розвитку пізнавального інтересу є зміст навчальних предметів. Аналіз матеріалів досліджень, дозволив вченим зробити висновок про те, що для учнів найбільш цікавими є уроки, на яких навчальний процес чітко організований, а школярі залучені до активної пізнавальної діяльності, в ході якої учні відчують радість пізнання, в них формується почуття успіху та впевненості у власних силах. Учні високо оцінюють уроки, на яких вони самостійно виконують завдання, дізнаються багато нового, оволодівають новими способами виконання дій та застосовують їх на практиці [11, с. 27-32].

Психолог Л. Божович [4, с. 247-262] пояснює властивий молодшим школярам інтерес до праці діяльнісним ставленням до всього навколишнього, природною потребою щось робити, рухатись, діяти. Молодші школярі охоче беруться за роботу, швидко, якісно та ретельно її виконують, відчують задоволення від процесу й результату діяльності, яку вони здійснюють і прагнуть до нової, більш цікавої, складної роботи. Ця позитивна якість виявляється насамперед у навчальній діяльності. З моменту вступу до школи новий вид діяльності вимагає від молодших школярів мобілізації усіх їхніх можливостей, а тому не може не впливати на формування позитивного ставлення до будь якої праці (розумової, фізичної тощо).

Першою необхідною умовою формування інтересу до навчання є відпрацювання в школярів активної навчальної діяльності в єдності її компонентів. В процесі оволодіння навчальною діяльністю в учня формується активна позиція, уміння аналізувати способи і результати власної навчальної діяльності, вдосконалювати їх, він переоцінює ставлення до навчання та до інших людей. На цій основі формується високий рівень інтересу до навчання – орієнтація школяра на способи навчальної роботи та їх застосування. Іншою важливою умовою формування інтересу до навчання є становлення окремих компонентів мотиваційної сфери (суть, мотиви, мета, емоції) [10, с. 5-7].

А. Алексюк (1986 р.) вбачає вирішення проблеми формування мотиваційної сфери особистості школяра як найважливішого складника учіння в цілеспрямованому формуванні інтересу та відповідального ставлення учнів до навчання [2, с. 12].

Під час виконання навчальних завдань молодші школярі оволодівають уміннями зосереджувати свою увагу на об'єкті роботи, цінувати час, долати труднощі, доводити розпочату справу до кінця. В навчальній діяльності в учнів вперше формується відповідальне ставлення до будь-якої роботи, випробовуються сили та можливості. Завдяки навчанню, результати діяльності школяра вперше стають об'єктом серйозної уваги дорослих, а сам він займає певний статус в колективі. Коли навчання стає для учнів важливою, змістовною роботою, воно сприяє розвитку необхідних якостей особистості для учіння та інших видів діяльності, у формуванні яких реалізується принцип єдності навчання й праці, здійснюється виховний вплив навчальної діяльності на учнів [13, с. 16].

Окремі дослідники (І. Якиманська, О. Киричук, А. Маркова та ін.) зосереджують увагу на вивченні природи інтересу та його структури. Зокрема, О. Киричук (1986 р.) розглядає інтерес як вибіркоче емоційно-пізнавальне ставлення особи до предметів, явищ, подій навколишньої дійсності, а також до певних видів діяльності, які мають важливе значення для людини. Уроки на яких відбувається активне та самостійне навчання, стимулюють розвиток пізнавальних інтересів молодших школярів. Пізнавальний інтерес є внутрішньою рушійною силою духовного розвитку молодшого школяра, яка сприяє підвищенню ефективності навчально-виховного процесу [7, с. 5, 8-9].

Проблема формування навчального інтересу набула актуальності одночасно зі змінами підходів до процесу організації навчання та посиленням уваги до особистості школяра. Як зазначає Г. Щукіна (1984; 1988 р.), інтерес у навчанні виступає засобом активізації учіння, формування активної діяльності учнів, позитивного ставлення до навчання, до вчителя, школи, однокласників, а також до процесу й результату власної праці [1].

В педагогічній науці пізнавальний інтерес розглядався з різних позицій: як засіб навчання, який використовує вчитель в своїй діяльності для стимулювання навчальної діяльності школярів; як важливий внутрішній мотив навчання та як окрема якість особистості, яка виявляється в допитливості. Пізнавальний інтерес – один із найбільш важливих мотивів навчання в загальній структурі мотивації пізнавальної діяльності, який першою чергою усвідомлює молодший школяр. На думку дослідників, якщо цей мотив діє реально, то в учня формується прагнення до пізнання, якому він підпорядковує свою діяльність на уроці, свій вільний час тощо. Пізнавальний інтерес формується в школі, під час спільної, взаємопов'язаної діяльності вчителя та учнів, яка націлена на сферу пізнання, предметний зміст і процес оволодіння знаннями [17, с. 11].

Особливої актуальності набуває проблема формування пізнавальної активності та самостійності молодших школярів у дослідженнях О. Савченко [12, с. 5-9]. Дослідниця відзначає, що пізнавальна самостійність, як одна з властивостей особистості, характеризується: знаннями, вміннями й навичками особистості; ставленням до процесу діяльності, результатів та умов її здійснення, а також зв'язками, які виникають під час спілкування з іншими

людьми. Аналіз досліджень дав змогу науковцям визначити пізнавальну самостійність учня як сформованість прагнення і вміння пізнавати в процесі цілеспрямованого пошуку. В цій якості особистості вчені розрізняли два аспекти: мотиваційний і процесуальний. Мотиваційний – зумовлює потребу та прагнення особистості до пізнання (допитливість, пізнавальні інтереси, самостійне ставлення до результатів праці, потреба самоконтролю, активне сприймання). Процесуальний – оволодіння засобами та способами пізнання, практичні та інтелектуальні можливості особистості, які зумовлюють виникнення самого механізму пізнання.

Основними умовами розвитку пізнавальної самостійності молодших школярів О. Савченко вважає: формування в учнів позитивного ставлення до процесу набуття знань; удосконалення методів навчання; включення в зміст навчання системи пізнавально-проблемних завдань; використання ефективних засобів керівництва пошуковою діяльністю; озброєння молодших школярів засобами пізнавальної діяльності [12].

Формування молодшого школяра як суб'єкта навчально-виховного процесу, вивчення ставлення учня до знань, до навколишнього середовища, змусило дослідників розглядати пізнавальний інтерес не лише як провідний мотив навчання, але й як особистісну якість. Дослідниця Н. Бібік зазначає, що найбільша пізнавальна активність молодших школярів спостерігається в ситуаціях безпосереднього спілкування з об'єктами навколишнього світу, практичних дій з предметами, використання життєвого досвіду дітей, у разі варіативності й незвичності способів діяльності. В умовах особистісно орієнтованої моделі навчання проблема формування пізнавальних інтересів учнів розглядається у взаємозв'язку змістового, процесуального та мотиваційного складників навчання. За твердженням дослідниці, нові знання викликають нові інтереси, які сприяють розширенню уявлень і знань про узагальнені властивості предметів і явищ, поглиблюють сам процес пізнання, змінюють його характер, що своєю чергою позитивно позначається на навчальних досягненнях учнів [3].

Висновки. Одним із основних завдань, які стояли перед початковою ланкою в другій половині ХХ ст., була оптимізація навчальної діяльності молодших школярів. Окрім засвоєння визначених програмою знань, навчання в школі мало сприяти розвитку відповідних якостей особистості, які б забезпечували готовність учнів до подальшого навчання. Формування навчальних інтересів у молодших школярів мало важливе значення для ефективного оволодіння знаннями, сприяло виробленню самостійності мислення, активності під час навчання тощо. Аналіз наукового доробку провідних дослідників з означеної проблеми дав можливість стверджувати, що формування мотиваційного компонента навчальної діяльності, яка виступає в статусі провідної діяльності дітей молодшого шкільного віку, на кінець навчання в початковій школі набуває ознаки стійкого особистісного новоутворення учня, яке виявляється в допитливості, бажанні пізнавати нове в активній діяльності.

Список використаної літератури

1. Актуальные вопросы формирования интереса в обучении : учеб. пособие для слушателей ФПК директоров общеобразоват.шк. и в качестве учеб. пособия по спецкурсу для студентов пед. ин-тов / Г. И. Щукина, В. Н. Липник, А. С. Роботова и др.; Под ред. Г. И. Щукиной. – М.: Просвещение, 1984. – 176 с.
2. Алексюк А. М. Удосконалення навчального процесу в середній школі / Анатолій Алексюк, Сергій Кашин. – К.: Вища шк. Голов. вид-во, 1986. – 56 с.
3. Бібік Н. М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів / Н. М. Бібік. – К.: Віпол, 1987. – 96 с.
4. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте. (Психологическое исследование) / Л. И. Божович. – М.: «Просвещение», 1968. – 464 с.
5. Волокитина М. Н. Очерки психологии младших школьников / М. Н. Волокитина. – М. : АПН РСФСР, 1955. – 216 с.
6. Ильин В. С. Проблемы воспитания потребности в знании у школьников / В. С. Ильин – 1971. – 224 с.
7. Киричук О. І. Виховання в учнів інтересу до навчання / Олена Киричук. – К.: Т-во «Знання» УРСР, 1986. – 48 с.
8. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. – К.: Радянська школа, 1989. – 608 с.
9. Леонтьев А. Н. Психологические вопросы сознательности учения / А. Н. Леонтьев // Известия АПН РСФСР. – М. – 1947. – Вып. 7. – С. 14–38. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://yandex.ua/clck/jsredir>.
10. Маркова А. К. Формирование интереса к учению у школьников. – М.: Педагогика, 1986. – 192 с.
11. Онищук В. А. Урок в современной школе : Пособие для учителей / В. А. Онищук. – М.: Просвещение, 1981. – 191 с.
12. Савченко О. Я. Дидактичні основи розвитку пізнавальної самостійності / О. Я. Савченко // Початкова школа – 1978. – № 12. – С. 5–9.
13. Сапожникова Л. С. Формування в учнів позитивного ставлення до праці / Л. С. Сапожникова // Початкова школа. – № 8. – 1987. – С. 16–19.
14. Формирование младшего школьника как субъекта учебной деятельности: Межвуз. сб. научн. тр. / Ленинград. гос. пед. ин-т им. А. И. Герцена / Л. А. Матвеева. – Л.: ЛГПИ, 1990. – 145 с.
15. Формирование учебной деятельности школьников / В. В. Давыдов, А. К. Маркова, И. Ломпшер. – М.: Педагогика, 1982. – 216 с.
16. Шамова Т. И. Активизация учения школьников / Т. И. Шамова. – М.: Знание, 1979. – 96 с.
17. Щукина Г. И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся / Г. Щукина; АПН СССР. – М.: Педагогика, 1988. – 203 с.

Елена Никитина. Из истории развития проблемы мотивации учебной деятельности младших школьников (70-80-е годы XX ст.).

В статье рассмотрено развитие проблемы формирования учебной мотивации учащихся начальной школы во второй половине XX ст. Раскрыта роль мотивационного компонента в структуре учебной деятельности младших школьников. Особое внимание уделено проблеме формирования познавательного

интереса и его значение для формирования положительного отношения к обучению у учащихся начальной школы.

Ключевые слова: мотивация, обучение, учебная деятельность, интерес, познавательный интерес, мотивационный компонент, активность, самостоятельность, младший школьник.

Elena Nikitina. From the history of the problem of motivation of educational activity of younger students (70-80th of the XXth century).

The article considers the development of the problem of formation of learning motivation among elementary school students in the second half of the XXth century. The role of motivational component in the educational activity of younger schoolchildren is revealed. Particular attention is paid to the problem of formation of informative interest and its importance for the formation of a positive attitude to learning in primary school students.

Key words: motivation, training, educational activity, interest, cognitive interest, motivational component, activity, independence, junior high school student.

РОЗДІЛ IV. ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

УДК 372.815

Л. С. Голодюк

ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ КОЛЕКТИВНОГО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ З МАТЕМАТИКИ

У статті розкривається один із способів формування соціально-інтерактивних та організаційно-адаптаційних умінь учнів у процесі колективного виконання завдань з математики. Описані практичні поради щодо роботи в онлайн-офісному сервісі Диск Google та запропоновані завдання для колективного виконання учнями.

Ключові слова: організаційно-адаптаційні уміння, соціально-інтерактивні уміння, навчально-дослідницькі уміння, онлайн-офісний сервіс.

Постановка проблеми. Широка демократизація суспільства, створення сприятливих умов для розвитку активності, самодіяльності і самостійності особистості висунули на перший план проблему організації активної соціально значимої та індивідуально значимої діяльності.

Проблема взаємодії освіти та соціалізації є актуальною для вітчизняної науки. Так, у соціологічній і педагогічній літературі розглядаються методи соціалізації у школі, аналізуються зміни в освіті та культурі та їх вплив на процес соціалізації. В останні роки відбувається значне розширення сфери дослідження проблеми соціалізації. Незважаючи на наявність різноманітних,